

ביאורים

כפי שכבר ראינו, בנשמת ישראל קיימת תמצית של הטוב האלוהי שקיים בעולם כולו. לכן, ככל שאדם מחובר יותר לנשמת ישראל כך גם מתעורר בו הצורך לשוב בתשובה. כלומר, יש להתאים את המעשים החיצוניים לטוב שקיים בפנימיות. במונח זה, הופכת הנשמה שנמצאת בקרבנו להיות מעין אלומת אור שמעמידה אותנו מול עצמנו בבחינה - באיזו מידה אנחנו מתאימים בהתנהגותנו לנשמה ושייכים לה. במונח זה, החטא הוא בהתנכרות לנשמת ישראל. זוהי תנועה המנוגדת לאופי הלאומי שלנו.

בפסקה ד' מבאר הרב קוק, שללא תיקון המעשים והמידות אין אפשרות להרגיש ערבות הדדית ולהצטער בצער הציבור. הסיבה לכך היא שככל שהמידות והמעשים מתוקנים יותר, כך הנפש נעשית רגישה יותר לזולת ולצרכים הרוחניים שלו ולא רק לצרכים הפרטיים-האנוכיים.

הרחבות

• מדוע לא הוזכרו מעשיו הטובים של אברהם אבינו לפני בחירתו?

אין זה מִגְרַע בְּמֵאוֹמָה אֶת הָאֹר הַטוֹב הָאֱלֹהִי שֶׁל כְּלֹוֹתָהּ. המהר"ל מבאר שיש הבדל בין בחירה באדם פרטי לבחירה בעם ישראל: בחירה באדם פרטי תלויה במעשיו, לכן לפני הבחירה בנח הוזכר שהיה צדיק. לעומת זאת הבחירה בעם ישראל היא בחירה עצמית שאינה תלויה במעשיהם, ואף אם יחטאו - הבחירה קיימת. לכן לא הוזכרו מעשיו הטובים של אברהם אבינו לפני בחירתו, שכן הבחירה באברהם הייתה בחירה כללית בו ובזרעו [נצח ישראל יא].

• מה ההשלכה המעשית לכך שיש בכל יהודי שורש אלוהי?

וְנִיצוֹץ נִשְׁמַת אֱלֹהִים שְׂרוּי הוּא גַם בְּכָל הַנְּפֹשׁוֹת הַפְּרִטִיּוֹת הַיּוֹתֵר נְפִילוֹת. בגמרא מסופר שבשכונתו של ר' מאיר גרו אנשים רשעים שציערו אותו, ור' מאיר התפלל עליהם שימותו. אמרה לו אשתו שאין להתפלל שימותו כיוון שלא כתוב "ייתמו חוטאים" שהמשמעות היא שימותו הרשעים, אלא כתוב "תִּמְנו חֲטָאִים מִן הָאָרֶץ" [תהילים קד לה] היינו, שייפסק כוח יצר הרע ולא יהיו יותר חטאים. לכן צריך להתפלל עליהם שיחזרו בתשובה [ברכות י].

על פי זה פה כותב בעל התניא, שאף שמצווה לשנוא את הרשעים מצד הרע שבהם, צריך גם לאהוב אותם "מצד בחינת הטוב הגנוז שבהם שהוא ניצוץ אלוהות שבתוכם המחיה נפשם האלוהית וכן יש לעורר רחמים בלבו עליה (על הנשמה האלוהית) כי היא בבחינת גלות בתוך הרע..." [ליקוטי אמרים לב].

שאלות לדיון

- מהי תמצית הטוב האלוהי? מדוע הקישור אליו גורם לאדם שחטאיו וחסרונותיו יגלו לנגד עיניו?
- עד כמה אנו שותפים בצרת הציבור? איך נוכל להגביר שותפות זו?

ג. צְרִיף אָדָם לְהִיּוֹת מִחֻפָּר תְּמִיד עִם תְּמִצִּית הַטוֹב הָאֱלֹהִי הַמְקַשֵּׁר בְּשֵׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה שֶׁל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל כְּלָה°, וּבָזָה הוּא זוֹכֶה לְתִשׁוּבָה. פִּי תְּמִיד יִגְלוּ נֶגֶד עֵינָיו גְּרֵעוֹנוֹתָיו וְחֻטָּאָיו, שֶׁהֵם נוֹבְעִים מִמְקוֹר הַהֲתַנְכְּרוּת°, שֶׁהֲתַנְכְּרָ לְאֵמָה הָאֱלֹהִית, שֶׁהִיא צוֹר חֲצַב° וּמְקוֹר כָּל הַטוֹב שֶׁבוּ. אֵל יִבְהַל מְלֵהִיּוֹת מִחֻפָּר עִם שֵׁרֶשׁ נִשְׁמַת הָאֵמָה כְּלָה, אִף עַל פִּי שֶׁבְּהִסְתַּעֲפוֹת הָעֲנָפִים הַפְּרִטִיִּים נִמְצָאִים גַּם כֵּן רִשְׁעִים וְגִסְיִים, אִין זֶה מְגַרַע בְּמֵאוֹמָה אֶת הָאֹר הַטוֹב הָאֱלֹהִי שֶׁל כְּלֹוֹתָהּ°, וְנִיצוֹץ נִשְׁמַת אֱלֹהִים שְׂרוּי הוּא גַם בְּכָל הַנְּפֹשׁוֹת הַפְּרִטִיּוֹת הַיּוֹתֵר נְפִילוֹת°. וּמִתּוֹף שֶׁכְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל חוֹבֶקֶת בְּקֶרְבָּה° אֶת הַטוֹב הָאֱלֹהִי, לֹא רַק לְעֲצָמָה פִּי אִם לְכָל הָעוֹלָם, לִיקוּם כְּלוֹ, הִרִי הוּא בְּאֵ מִתּוֹף הַדְּבִקוֹת הָעֲזָה בְּתוֹכֵיהֶן נִשְׁמַת הָאֵמָה - לְדְבִקוֹת בְּאֵלֵיהֶם חִיִּים, עַל פִּי הַבְּרָכָה הָאֱלֹהִית הַמְלַאָּה כָּל, וְאֹר שֶׁכִּינָה שׁוֹרָה עָלָיו בְּכָל הַדְּרָה וְעֲזָה.

ד. אִי אֶפְשָׁר לְאָדָם שִׁיְהִיָּה מְצֻטָּעֵר בְּאֵמַת בְּצָרַת הַצְּבוּר פִּי אִם כְּשִׁיִּקְדָּשׁ אֶת דְּרָכָיו וַיִּתְקַן מְדוּתָיו וַיָּשׁוּב בְּתִשׁוּבָה שְׁלֵמָה. הַהֲשִׁתַּתְּפוֹת בְּצָרַת הַצְּבוּר בְּעֵמֶק הַלֵּב, הִיא עֲצָמָה, הִיא גַם כֵּן שֶׁכֵּר מְצוּרָה°, שֶׁאֲזִכִּים לָזֶה רַק זְכִי הַנְּפֶשׁ תְּמִימִי דְרָף הַהוֹלְכִים בְּתוֹרַת ד'.

צרת הציבור

תמצית הטוב האלוהי - הטוב האלוהי בצורה כוללת ומרוכזת. **המקשר בשרש הנשמה של כנסת ישראל בלה** - שורש נשמתה של כללות האומה נעוץ בטוב זה. **ההתנכרות** - החטאים הם סטייה של האדם מהפנימיות של נשמתו אל צדדים חיצוניים. **צור חצב** - האומה האלוהית היא האבן החזקה שממנה הוא נוצר. **נפילות** - ירודות. **חובקת בקרבה** - מכילה. **היא גם כן שֶׁכֵּר מְצוּרָה** - היכולת להשתתף מעומק הלב בצרת הציבור, ניתנת לאדם כשכר על מצוות שעשה.

ביאורים

בפסקאות הבאות עוסק הרב בהשפעה הלימודית על התעוררות התשובה. התורה כוללת חלקים שונים ומגוונים המכוונים את התנהלותנו בכל תחומי החיים. הרב מלמד אותנו שבאופן מיוחד, תחום חושן המשפט - העיסוק בדיני ממונות, מעורר את האדם לתשובה ולכן מומלץ לעסוק בו כדי להניע את תהליך התיקון שבנפש. העיסוק בדיני ממונות יוצר בהירות בדרך שבה עלינו לכוון את החיים בפועל. לא רק ברעיון אלא גם במעשה. כאשר עוסקים בלימוד כזה, הנוכחות האלוהית מופיעה בחיינו בכל תחום ולא רק בתחומים ה'דתיים' המוכרים כגון - כשרות, תפילה וכדו'. כמובן שיחד עם העיסוק ההלכתי הזה יש להוסיף את לימוד האמונה שמרומם את הרוח, מחזק את הרצון ומיישר את המחשבה כך שתתאים להכוונה ההלכתית המעשית. כהמשך לכך, מבאר הרב בפסקה הבאה, שהרצון לתקן את המעשים מוצא את ביטויו המעשי השלם במיוחד בעיסוק בדיני ממונות. כשמבקשים לתקן דבר מה, מתעורר רצון לדעת כיצד לתקן. דווקא הממד המעשי שבהלכות שבין אדם לחברו מעניק לאדם השב בתשובה חוויה מתקנת שבה נעשה שינוי אמיתי בחיים - בכל תחום. מובן שהייעוץ, כמו בכל תחום, מאיר באור חוזר את הנשמה ומחזק את תהליך התשובה. הפסקה האחרונה מבקשת ליצור איזון בין צד המחשבה לצד המעשה: לפעמים התסכול בתהליך התשובה נובע מכך שאנו מזהים במחשבה את הבעיות שלנו ומתעורר בנו רצון לתקן הכול בבת אחת. מכיוון שדבר זה אינו אפשרי, נוצר תסכול ולעתים אף ייאוש. הכלל כאן הוא: לא לרוץ; לעבוד בצורה הדרגתית ולאזן בין הוספת לימוד תורה לבין תיקון מעשי הדרגתי - לפי היכולת ולפי הזמן. השאיפה אל האופק הרוחני אינה צריכה להתבטל, אך חשוב להבחין במקום שאנו נמצאים בהווה.

הרחבות

• דיני התורה - הישועה החברתית

דיני ממונות וכל המשפטים שבין אדם לחברו. הגמרא אומרת "ישועות - זה סדר נזיקין" [שבת לא.]. סדר נזיקין כולל בתוכו הרבה עניינים. דיני נזק לאדם ולרכוש, אבידה, שותפות, קרקעות, הלכות דינים ודברי מוסר המיישרים את דרכו של האדם (מסכת אבות). מכלול הדינים הללו מביאים "ישועה" לחיי החברה, על ידי מניעת היוק והכרעה משפטית בשאלות ממוניות.

בשונה מחוק אנושי, חוקי התורה נובעים מהדרכת ה', על כן הם מגלים את הצדק האלוהי. וכן כותב הרב קוק "ההדרכה המעשית שבמשפטי תורת אמת הנובעים מעצת ד' העליונה, היא משפעת את כוח הישועה הכללית ביותר גדולה על כל פרט ופרט שבחיים. שכפי הגברת שליטת כוח המשפט האלוהי, כן יקטן כוח הרשע, האון והתרימות". [עין איה על הגמרא הנ"ל].

• שילוב לימוד ההלכה והמוסר

צריך תמיד להכשיר את הלב ואת המוח... וגיחוד על ידי השפעה מוסרית. "החפץ חיים" כתב שני ספרים בענייני לשון הרע: ספר "חפץ חיים" ובו פירוט ההלכות, וספר "שמירת הלשון" הכולל מדרשי חז"ל ודברי מוסר בענייני לשון הרע. החפץ חיים מסביר את הצורך בלימוד המוסר: "צריך ללמוד את דיני התורה כדי שידע האסור והמוותר, וגם ללמוד את ענייני המוסר המביא את האדם לידי יראת ה' יתברך, כדי שבוה יזרז את נפשו לקיים את התורה" [הקדמה לשמירת הלשון].

שאלות לדין

א. איך תיתכן מציאות של קדושה, בדינים שכליים הגיוניים הנמצאים בתורה בדיני בין אדם לחברו?

ב. "אור התורה". מהו אותו אור? איך פוגשים אותו?

ה. דרך התשובה היותר מקורית וטובה, הנובעת מאור התורה בעולם, היא השנון בחלק דיני ממונות וכל המשפטים שבין אדם לחברו* הפלילים אצלנו בלמוד "חשן משפט", בכל הבקאות הגרסאיות היותר בהירה, וכל החריונות* הישירה והרחבה היותר אפשורית. היא מתקנת את כל מכשולי הלב שבחיים ומעמידה את הצדק האלהי על בסיסו הנאמן* ונוטלת את מחץ הספק והנבוכה* מתוך הנשמה, על ידי מה שפאירה היא באורה הבהיר את דרך החיים המעשיים.

אמנם צריך תמיד להכשיר את הלב ואת המוח על ידי יתר חלקי התורה, וגיחוד על ידי השפעה מוסרית* ועינית חזקה ורחבה, בטל האור של ההגיונות הפנימיים* שבפירות האלהיות האציליות, כדי שתהיה הנשמה מכשורת להתדבק פה בצדק האלהי שבחלק המשפטי של תורת החיים, ואז יבא לה מקצוע זה כשמן בעצמותיה לרוממה ולשגבה*.

ה* כשחפץ אל הצדק המחלט התאורי* בצורתו האצילית* מתגבר הרבה בנשמת האדם, על ידי טהר נפשו במדות טובות ומעשים טובים ותשובה גמורה מאהבה, פורצת היא התשיקה העליונה הזאת ובוקעת את כל האוירים הרוחניים*, ודוחקת את עצמה עד למטה לארץ*, ודורשת בחזקה את תפקידה להריץ* בארץ משפט. ומזה נולדת חבה חמימה מאד לעיון ולשנון של עמקי ההלכות שבין אדם לחברו, והמקצוע היותר גדול שבתורה, שהוא דיני ממונות, הולך ומתרחב, מתחדד ומתלבן, ועמו כל המקצועות של ההלכות המעשיות. וכיון שהצורה הרוחנית של הצדק האלהי מתגלמת* בחיי המעשה הרי היא מוסיפה עז, והנשמה מתחזקת עוד יותר, וההארה הרוחנית שלה מתבררת עוד במעלה יותר עליונה.

ו. כשפאדם רוצה*, שכל חושיו וכחותיו הפנימיים יתקדשו בבת אחת לפי אותה העליה הרוחנית שבהפירתו פשהיא מתעלה, וכו', שכל הפגמים המעשיים יתישרו מיד וישתלמו בתקון מחלט - לא ימצא לנפשו שוב מעמד* ולא יוכל לחזק את רצונו לצעד על דרך השלמות האמתית. אלא העקר שהפל בו היא עלית ההפרה, הגברת אור התורה, והתשובה המעשית תהיה סמוכה לה, בתחלה בדברים שלהבא, ואחר כך בדברים שבעבר הנוח להתקן, ואחר כך יתרחב החוג גם בדברים שתקונים פבד, וכה ילך הלוך ועלה עד אשר יזכה לתקן את הכל. אבל אל יזוז* משום דבר מצדיתו הרוחנית על פי אותה המדרגה הפנימית שנושמתו בקרבו תובעת אותו.

מקורית - מחוברת למקור. **החריונות** - לימוד עיוני. **הצדק האלהי על בסיסו הנאמן** - התורה היא הבסיס הנאמן שדרכו אנו לומדים ובעזרתה נפגשים בצדק האלוהי האמיתי. **נוטלת את מחץ הספק והנבוכה** - מסירה מהנשמה את הספק והמבוכה המוחצים אותה ומונעים אותה מלפעול. **ההגיונות הפנימיים** - לימוד אמונה ופנימיות. **ואז יבא לה וכו'** - כאשר אדם יעמיק בלימודי המוסר והמחשבה כדי שיוכל להתרומם אל הצדק האלוהי, אזי הלימוד המעשי של דיני ממונות יא כשמן המדשן את העצמות, והראייה את הצדק האלוהי המופיע הלכה למעשה תרומם ותעצים את הבנתו. **התאורי** - המופשט, שברעיון. **האצילית** - העליונה, העדינה. **האוירים הרוחניים** - המדרגות הרוחניות. **עד למטה לארץ** - עד להופעתה בפועל בעולם המעשי. **להריץ** - ליישם במהירות. **מתגלמת** - מופיעה, מקבלת ביטוי בצורה מעשית. **הרי היא מוסיפה עז** - המבט הרוחני מתחזק. **כשפאדם רוצה** - אדם הרוצה שלפי התעלות ההכרה וההבנה שלו, מיד יותאמו לעלייתו כל חושיו וכחותיו, וישלמו כל פגמיו. **לא ימצא לנפשו שוב מעמד** - לא יוכל להצליח בתהליך התשובה. **אבל אל יזוז וכו'** - אף שהתעלות נעשית בהדרגה, לא יוותר על דבר מתביעותיו הפנימיות.

ביאורים

הלימוד היום מרכז כמה וכמה פסקאות ונססה לעבור על העיקרון של כל אחת מהן בקצרה. כל עברה מחלישה את הרצון הטוב. תחושת הכבדות, נובעת מן המצב החומרי שאליו 'נפלנו' בעקבות החטא וממנו אנו מבקשים להתנקות. במובן זה, תענית היא כלי להתנקות מן הנטייה החומרית. עם זאת, חשוב לבדוק האם אנו מסוגלים לצום תוך כדי תפקוד נורמטיבי - פיזית ונפשית. אם אין כוח כזה - נתפלל לה' שיסייע בידינו להשלים את מה שהחסרנו בדרכים אחרות. פסקה ח' עוסקת בתביעת התיקון שמולידה לפעמים רצון לקפוץ מיד לתיקון מוחלט. נטייה זו מאפיינת במיוחד בעלי תשובה. הרב קוק מבאר שלמרות הדחף העוצמתי הזה, חשוב להגביל את התהליך ולהניע את החיים בהדרגה, שתביא בסופו של דבר לתיקון אמיתי יותר. לסיום, פסקאות ט, טו וטז עוסקות כולן במצבים שבהם האדם צריך להתמודד עם גורמים המונעים את תהליך התשובה ומחלישים אותה. פעמים זוהי תחושה שיש דבר מסוים שאין בכוחנו לתקן כעת ולכן 'אנו מרימים ידיים' מכל תהליך התיקון, פעמים אלה דברים שלא שבנו עליהם עדיין והם מחלישים את הרוח מלתקן דברים אחרים ופעמים אלה מחשבות מן העבר שמקרקעות אותנו ואינן נותנות לנו לנוע קדימה. התרופה לכל המניעות והמחסומים הללו אחת היא: פשוט להמשיך הלאה. לתקן את מה שבכוחנו לתקן ולהתפלל לה' שיסייע בידנו להמשיך את שהתחלנו. אין מתייאשים מהתיקון אך מתרכזים במה שיש בכוחנו לעשות כעת. אין שוקעים בעבר, אלא נושאים עיניים לעתיד ומנסים לראות מה בכוחנו לשנות כעת.

הרחבות

• היחס לתענית

וּבִאֲמַת הָיָה רְאוּי גַם לְהַתְעַנּוֹת כְּדִי לְהַתִּישׁ אֶת כַּח הַרְעַ שְׁבַחְמוֹר. הרמב"ם כותב שהצום אינו רצוי מצד עצמו, ויש להשתמש בו רק לשם תיקון המידות כמו נטיית האדם יתר על המידה אל החומריות, וכן עשו החסידים. אולם "כאשר ראו הסכלים (טיפשים) שאותם החסידים עשו אלו המעשים, ולא ידעו כוונתם - חשבו טובות (חשבו שהצום והסיגופים טובים מצד עצמם), וכוונת אליהם, בחושבם שיהיו כמותם (כמו החסידים), והתחילו לענות גופותיהם בכל מיני עינוי, וחשבו שהם קנו לעצמם מעלה... ושבוזה יתקרב האדם לה'; כאילו ה' שונא את הגוף, ורוצה להמיתו ולאבדו. והם לא ידעו שאלו הפעולות רעות, ושבהן תושג פחיתות מפחיתות הנפש" [שמונה פרקים לרמב"ם פרק ד]. ומחדש הרב קוק, שאף אם התענית יכולה להועיל לתיקון מידה מסוימת, עדיין יש לבחון את השפעתה על שאר כוחותיו של האדם. לכן נפסק להלכה שאם התענית שאדם עושה לכפרה פוגעת בלימוד התורה אסור לו להתענות [ביאור הלכה אור"ח תקעא ד"ה ת"ח].

• הקב"ה מסייע לשבים

מִבְּטַח שְׂאֵז יַעֲזֹרוּהוּ מִן הַשְּׂמַיִם. הקב"ה משתוקק לתשובתם על ישראל, לכן גם מסייעם. וכן דורשים חז"ל על הפסוק "ל...קול דודי דופק פתחי לי אֶחָתִי רְעִיתִי..." [שיר השירים ה, ב] "אמר הקדוש ברוך הוא לישראל בני פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט, ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרניות נכנסות בו" [שיר השירים רבה ה, ב]. ומובא בשם הבעל שם טוב שאף "שהפתח יכול להיות דק כחודה של מחט" מכל מקום צריך שהרצון לשוב בתשובה ינבע מעומק הלב [פרי צדיק, לראש חודש אלול ד].

שאלות לדין

- א. מהו תפקידם של "המניעות"? מה הן בנות באדם?
- ב. מה הפירוש לתקן את העבר? אם האדם מצליח לתקן את ההווה ולחיות נכון, מה עוד נשאר?

ז. עקר כְּבִדוֹת הַהִשְׁגָּה° הוא בא ממה שֶׁהֲרָצוֹן אֶל הַטוֹב וְאֶל הַשְּׂלֵמוֹת נִחְלָשׁ עַל יְדֵי פְגָמֵי הַיַּחְלָשׁוֹת הַרְצוֹן הַמְּדוּת וְהַעֲוֹנוֹת. וּבִאֲמַת הָיָה רְאוּי גַם לְהַתְעַנּוֹת כְּדִי לְהַתִּישׁ אֶת כַּח הַרְעַ שְׁבַחְמוֹר°, הַמוֹנֵעַ אֶת הַרְצוֹן מִלְּעֲלוֹת בְּמַעֲלוֹתָיו, אֲבָל צָרִיךְ לְשָׁקֵל גַּם כֵּן אֶת הַכַּח הַרוּחָנִי וְהַגּוֹפְנִי° אִם הוּא מְסַפֵּים לָזֶה. וּבְכָל אִפְּן אֵין לְהַתִּיאֵשׁ מִעֲלִית הַרְצוֹן, וְאִפְּלוּ כִּשְׁנֵי שְׂאֵרִים כְּמָה פְּגָמִים שְׂלָא נִתְקַנּוּ - בֵּין בְּמַדּוֹת, בֵּין בְּמַעֲשֵׂי - צָרִיךְ לְצַפּוֹת לְהִסָּד' וְלִתְשׁוּעָה עֲלִיוָנָה, כִּי "טוֹב וַיִּשָּׂר ד' עַל כֵּן יוֹרָה חֲטָאִים בְּדַרְךָ°".

ח. הַמוֹסֵר הַפְּנִימִי צוֹעֵק הוּא בְּקִרְבוֹ שֶׁל אָדָם: כֵּן אָדָם, שׁוֹבֵה מַעֲוֹנוֹתָיו. לְפַעְמִים הַצֵּעֲקָה כֵּל כֵּן הוֹמֶה° הִיא עַד שֶׁהִיא מַעֲרַבֶּת אֶת כָּל הַהֶרְמוֹנִיָּה° שֶׁל הַחַיִּים, וְהָאָדָם מְכַרְח לְעֲלוֹת בְּמַעֲלוֹת הַרוּחָנִיּוֹת הַגְּבוּהָה מַעֲרֹכוֹ°, עַד כְּדִי לְבַסֵּס אֶת סֵדֵר עוֹלָמוֹ הַפְּנִימִי. אֲבָל כֵּאֵן הַגְּבוּרָה מְכַרְחָה לְבֵא לְעֲזָרָה, גְּבוּרָתוֹ הַפְּנִימִית שֶׁל הָאָדָם צָרִיכָה לְעֵמּוֹד לוֹ בְּעַת כְּשֶׁלוֹן הַרוּחַ הַיּוֹתֵר מְרִיר. מִפְּנֵי אֲמִץ הַכַּחֵ שֶׁל הַתְּבִיעָה הַמוֹסֵרִית, לְפַעְמִים מְבַלְבֵּל הוּא הָאָדָם וְאֵינוֹ יְכוּל לְהַחֲלִץ מִמִּסְגָּרוֹתָיו, מְדוּת וּתְכֻנוֹת רְעוֹת, מַעֲשֵׂים רְעִים, עוֹזְבֵי דַרְךָ תוֹרָה וּמוֹסֵר, מַעֲשִׂים עֲלוּי; רוֹאָה הוּא דַּרְכּוֹ סִכָּה בְּסִירִים°, אֵין מוֹצֵא לְתַקּוֹן, חֲבוּל° הוּא בִּידֵי אַחֵרִים וְאֵין מַעֲמֵד. אֲבָל מִכָּל אַהֶ - אֹזֵר שְׂמֵשׁ צְדָקָה יִזְרַח.

ט. אֵל יִבְהַל אָדָם מִפְּנֵי הַמְּנִיעוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַל הַתְּשׁוּבָה. וְאִפְּלוּ אִם הַתְּשׁוּבָה קִשָּׁה לוֹ, מִפְּנֵי דְבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לְחִבְרוֹ°, וְאִפְּלוּ כִּשְׁהוּא יוֹדֵעַ בְּדַעְתּוֹ שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ, וּמֵתוֹף אֵיזוֹ רְפוּיוֹת אֵינְנוּ יְכוּל לְתַקֵּן אֶת הַעֲנִינִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרָיו - אֵל יִנִּיחַ בְּלִבּוֹ שׁוֹם חֲלִישוֹת דַּעַת הַגּוֹרְמֵת לְהִקְטִין יְקִרְתָּ עֲרַפָּה שֶׁל הַתְּשׁוּבָה°. וְאֵין סַפֵּק, שֶׁמֵתוֹף הַהִשְׁלָמָה בְּכָל מָה שֶׁאֵין לוֹ מְנִיעוֹת, יִצְפֶּהוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְתַקֵּן בְּכִי טוֹב גַּם אֶת כָּל הַדְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֲלֵיהֶם מְנִיעוֹת גְּדוּלוֹת שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לוֹ לְנַצְחֵן.

10. אֵין לְעַפֵּב אֶת הַתְּשׁוּבָה מִכָּל מְנִיעָה רוּחָנִית וְקַל וְחִמְרָה גְּשָׁמִית, וְאִפְּלוּ כִּשְׁהוּא רוֹאָה שֶׁאֵינְנוּ שֶׁב מִכְּמָה עֲנִינִים שֶׁאֵין עֲלֵיהֶם שׁוֹם הַתְּנַצְלוֹת°, מִכָּל-מְקוֹם יִשׁוּב בְּשִׂמְחָה מִכָּל מָה שֶׁלָּבּוֹ נוֹדְבּוֹ לְשׁוּב מֵהֶם.

11. יְסוֹד הַתְּשׁוּבָה צָרִיךְ לְעוֹלָם לְהִיוֹת מְנַחֵם עַל הַתְּקוּן שֶׁל לְהַבָּא. וּבִתְחִלָּה לֹא יִשִּׁים כָּל כֵּף לְעֵקֶר מַעֲפֵב עַל דְּבַר הַעֲבָר, כִּי אִם יְבֵא מְיָד לְעַסֵּק בְּתַקּוּן הַעֲבָר יִמְצָא מְנִיעוֹת רְבוֹת וְיִהְיֶה דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה וְקִרְבַּת ד' קִשִּׁים לְפָנָיו. אֲבָל בְּהִיוֹתוֹ עֲסוּק בְּאֲמֵת לְתַקֵּן אֶת מַעֲשָׂיו, הַדְּבָר מְבַטֵּחַ שֶׁאֵז יַעֲזֹרוּהוּ מִן הַשְּׂמַיִם° גַּם כֵּן עַל תְּקִנַּת הַעֲבָר.

צעת המוסר הפנימי ותוצאותיה

אל יבהל מהמניעות

לא לעכב את התשובה מפני מניעות

תקנת להבא לפני לשעבר

כְּבִדוֹת הַהִשְׁגָּה - הקושי להשיג תכנים רוחניים. **לְהַתִּישׁ אֶת כַּח הַרְעַ שְׁבַחְמוֹר** - את הכוח המושך של הגשמיות. **צָרִיךְ לְשָׁקֵל וְכוּ'** - אדם צריך לבחון שהתענית לא תפגע בכוחו הרוחני או הגופני. **יוֹרָה חֲטָאִים בְּדַרְךָ** - יורה לחטאים את הדרך המתאימה לתשובה. **הוֹמָה** - מרעשה. **הַהֶרְמוֹנִיָּה** - סידור כוחות החיים בצורה מאוזנת. **הָאָדָם מְכַרְח וְכוּ'** - המצב הנוכחי מעורבב וכדי לסדרו צריך להתעלות ממדרגתו על מנת שיוכל לסדר את הערבוביה. **אֲמִץ הַכַּחֵ** - הכוח החזק. **בְּסִירִים** - בקוצים. **חֲבוּל** - תפוס. **דְּבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לְחִבְרוֹ** - שלא מספיקה בהם חרטה, אלא תיקון מעשי, שיפייס לחברו. **אֵל יִנִּיחַ בְּלִבּוֹ וְכוּ'** - אל ישאיר בקרבו שום חלישות דעת הגורמת לו לזלזל בתשובה שעשה. **הַתְּנַצְלוֹת** - יכולת לתרץ את עצמו.

ביאורים

בהמשך לפסקאות אחרות בפרק זה, מתמודד הרב גם בפסקאות האחרונות בפרק ביחס שבין בקשת התיקון לבין היכולת המעשית לבצע את התיקון בפועל. ייסורי המצפון והתביעות הגדולות מציינים בפנינו לפעמים רף כמעט בלתי עביר. לפעמים, במצב הנתון, אין יכולת לתקן את המציאות בפועל אבל המצפון ממשיך לבעור ולשרוף אותנו מבפנים. מה עושים במצב שכזה? הרב כותב שבמצבים מעין אלה יש לאחוז בחזקה בבקשת התיקון עצמה, ברצון, גם אם אין כעת יכולת לבצע בפועל את הרצון הזה. במובן זה באמת אין דבר העומד בפני הרצון, משום שלרצות אפשר תמיד, ועיקר האדם הוא הרצונות שלו. ובע"ה, כשיוכשרו התנאים, הרצון הזה גם יצא למעשה. בהמשך מברר הרב שעצם הצער הנורא שמרגיש אדם על העברות שלו מזקק את הרצון ומעמיד אותו במקום טוב ונקי יותר. לכן, גם אם נראה לנו שדבר לא השתנה בפועל, כדאי לדעת שהחרטה עצמה פועלת הרבה לתיקון ולזיקוק הרצון של האדם. במובן זה, ההבדל בין הצדיק לבעל התשובה הוא בכך שרצונו של בעל התשובה עמוק ומזוקק יותר, בעוד שיתרונו של הצדיק מתגלה בעיקר במעשיו המתוקנים. פסקת הסיום של הפרק מחדדת שוב את העיקרון הזה - החרטה איננה רק תופעת לוואי הכרחית בתהליך התשובה. החרטה מעמידה את האדם במקום חדש לגמרי בעולמו הרוחני. היא מזעזעת את הרצון ויכולה להניע את האדם להתחיל תהליך רוחני חדש שיגלה בתוכו כוחות שאליהם כלל לא היה מודע קודם לכן.

הרחבות

• שימוש בקשיים לצורך בנייה

יְהִלְמִנִי צְדִיק חֶסֶד וְיֹכִיחֵנִי שְׁמוֹן רֹאשׁ אֵל יְיָ רֹאשִׁי. הר"דק פירש, שדוד המלך אומר, שטובה לו תוכחת הצדיק ("יהלמני צדיק חסד ויוכיחני"). כמו שמן שסכים על המכה בשביל רפואה ("שמן ראש"), ולכן לא אסור מדרכי הטובה על אף הקושי שבתוכחה ("אל יני ראשי"). הרב קוק הביא את הפסוק כדי ללמד אותנו, שאף שיש קשיים בתהליך התשובה הנגרמים בעקבות תביעה אישית גבוהה המביאה את האדם לתחושת ייאוש כשהוא לא עומד בציפיות, לא ייתן לקשיים אלו לשבור אותו. אלא יראה את התביעה הרוחנית הגבוהה "כשמן לראשו" וישתמש בכוחה להמשיך את תהליך התשובה ביתר שאת.

• מדוע אין צדיקים יכולים לעמוד במקומם של בעלי התשובה?

במקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד. מימרא זו מבוארת בשם ר' אבהו בגמרא בברכות [לד:]. ומבאר שם הרב קוק שר' אבהו מבאר שהכוחות שאלו זקוק על מנת לשוב בתשובה - גדולים יותר מכוחות הנדרשים מאדם כדי להישאר בצדקותו. טבעו הרגיל של האדם הוא להיות צדיק. ואילו אדם שחטא יצא מהסדר הטבעי של האדם, לכן על פי דרך הטבע אין לו תיקון טבעי שיכול להשיבו למעלתו הראשונה. על כן הוא צריך להתחזק בבחירתו החופשית מעל לכוחות הטבע הרגילים. [עין איה ברכות א פרק חמישי, קיח]. ופירש הרקנאטי שהקושי הגדול של בעל התשובה לשוב מחטאו הוא מפני שכבר טעם את טעם החטא, לכן צריך כוחות גדולים על מנת לתקן את מעשיו [רקנאטי במדבר ה, יא].

שאלות לדין

- א. השמחה והיגון. מה מהם צריך להיות יותר דומיננטי בתהליך התשובה?
- ב. מדוע מקום בעלי תשובה, גבוה יותר מצדיק גמור כל ימיו? האם בכל זאת יש צד שהצדיק גבוה יותר?

י. יש אדם שהתביעה המוסרית מאירה בנשמתו בבהירות גדולה, וכל ציורו של רוממות מוסרית שהוא מצייר, מיד נפש ונתפעת מפניו להתאים עם מהלך חייו, ומתוך שהמעין הציורי הוא שוטף במהירות הרבה יותר מהתנועה המעשית והתכנים הטבעיים, שבטבע הגוף והנפש, על כן הוא תמיד מלא צער ומרירות על נפשו, על קצרו ידה מעשות את חייבה ומלמלאות בעמק רצונה ורגש עצמייה את השקופה לה. מהאור המוסרי הטוב והנחמד. ויש, שמקשרון קדוש זה תצמח יראת היצירה, שלא יחפץ להסתפל בבהירות הציורים, ששם מערבים הם יחד תאורי המוסר, המדע, וההשקפות העדינות שבמרומי הקדש - כדי שלא יכפל צערו הנפשי עד בלי די. במעמד פנה צריכים להוציא אל הפועל את העז הנפשי ולאחז עם זה גם כן במדת התשובה הרצונית, שהיא תמיד מלנה את כל ההולך בנתיבות החיים העליונים, ואת פשרון הרוח העליון, הנחמד, להרבות עשר קדש, להגדיל תורה ולהאדירה. אל יתן להתפמש מפני התביעות המוסריות שמתגברות עליו, כי אם יחריץ לעמקו בבטחון, שמוארה של תורה יחזירו תמיד למוטב בצורה היותר עליונה, ויראה להרבות רכושו השכלי והציורי בחרות הנשמה היותר מסגלה לו, ואל יפחד לבו, "יהלמני צדיק חסד ויוכיחני שמון ראש אל יני ראשי".

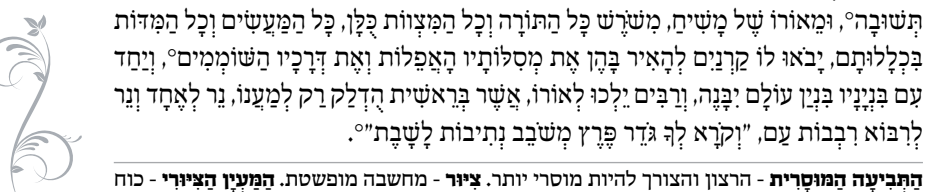
יא. גדול ונשגב הוא אשר התשובה. האש השורף של צער החטא בעצמו הוא מזקק את הרצון, מטהר את האפי של האדם בטהרה עליונה ומאירה, עד שהעשיר הגדול אשר באוצר החיים של התשובה הולך ומתפתח לפניו. הולך הוא האדם ומתעלה על ידי התשובה. על ידי מרירותה ועל ידי נעמה, על ידי יגונה ועל ידי שמחתה. אין דבר מצרף ומטהר את האדם, מעלהו למעלת אדם באמת, כהעמקת התשובה, "במקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד".

יב. שלהבת החרטה, הבאה מנפש נדיבה, על ידי אבוקת אור התשובה, אש קדש היא, אש מלאה אור וחם, מלאה חיים. כשהיא חלה על רוח טהור, על נשמה חיה ומוארה באור חן ושכל טוב בדעת קדושים, אז היא מתהפכת לכח אדי ורענון, לכח פועל, מזקק ומטהר, מוסיף עז ועצמה, ומסקל נתיבות ותוכן רוחות חדשים לכל מהלכי החיים. התנועות חדשה והתעוררות מלאה לשד עלומים היא מביאה עמה. והאדם נעשה בריה חדשה, מזקקת ומצרפת, ואל על ביט, אל מרומי הדעת והבינה, שהיא המביאה לידי תשובה, ומאורו של משיח, משרש כל התורה וכל המצוות פלן, כל המעשים וכל המדות בכללותם, יבאו לו קרנים להאיר בהן את מסלותיו האפלות ואת דרכיו השוממים, ויחד עם בניניו בנין עולם יבנה, ורבים ילכו לאורו, אשר בראשית הדלק רק למענו, נר לאחד ונר לרבות רבבות עם, ונקרא לה גדר פרץ משבב נתיבות לשבת".

התביעה המוסרית - הרצון והצורך להיות מוסרי יותר. **ציור** - מחשבה מופשטת. **המעין הציורי** - כוח המחשבה. **השקופה לה** - מה שהשתקף לה, מה שראתה. **ההתכמש** - להיות כמוש, להתקטן, לא להתעלות. **יחריץ** - ידבר בקול. **שמון ראש אל יני ראשי** - ביטוי להתעלות ברוחניות, שמון הראש לא יפסיק מראשו, ובמקביל לא ימנע מהתוכחה המעשית, "יהלמני צדיק... ויוכיחני". **האש השורף וכו'** - הצער על החטא בונה באדם את הרצון הנכון לטוב ולקודש. **מנפש נדיבה** - חרטה שבאה מתוך הבנה ורצון. **מסקל נתיבות** - מפנה מכשולים מדרכים. **תוכן רוחות חדשים** - ממלא תכנים חדשים. **לשד עלומים** - כוחות רוחניים רעננים ונסתרים. **אל מרומי הדעת וכו'** - החרטה האדירה מביאה את האדם אל ההתבוננות והעמקה המביאות לידי תשובה שלמה. **ומאורו של משיח וכו'** - מהשלמות שתגלה באמצעות המשיח, שהיא שורש התורה, המצוות המעשיות והמידות, ומההתבוננות בה יוארו דרכיו. **נקרא לה וכו'** - האדם הזה גודר את הפרצות של כולם ומסדר דרכים נכוחות להלך בהם רבים.

מרידות התשובה ונועם התשובה

שלהבת החרטה

ביאורים

כל מה שברא הקב"ה בעולמו מוכרח שיהיה בו יסוד של טוב שלשמו הוא נברא. לא ייתכן שמהטוב הגמור, "טוב ה' לכל", ייצא רע מוחלט בלי שיהיה בו נקודה פנימית טובה. הנחה זו נכונה הן ביחס למאורעות פרטיים והיסטוריים, הן ביחס למעשים שאדם עושה והן ביחס למידות ומחשבות שנתונות באדם. משום כך לא יהיה נכון למחוק לחלוטין את אותן המידות המקולקלות ואותן המחשבות הרעות, אלא יש צורך ליישרן ולנתב אותן למקומן הטוב והראוי ובכך לחשוף את הטוב הגנוז שבהן.

לא רק מידות ומחשבות רעות יש לתקן ולמתקן, אלא אף מידות ומחשבות קטנות שביסודן טובות הן, אך אינן גדולות מספיק. מידות אלו, שעוצמתן חלשה והשפעתן החיובית קטנה, גם אותן יש להעצים ולהגדיל. יש לטהר את הכוונה שבהן, את המטרה שלהן, את איכותן ואת כמותן. אדם עשוי לחשוב כי עבודתו מתמקדת בתיקון הדברים הרעים וזוהו בלבד צריך להעמיק, אך לאמתו של דבר אין זה כך. התועלת האישית והכללית היוצאת מהעצמת המידות הקטנות, גדולה יותר מתיקון המידות המקולקלות, מפני שהחלפת הרע בטוב עדיין אינה מגיעה בהכרח לשרוש העמוק של המידות והיא מתעסקת בעיקר בהסרת הרע. העלאת המידות הטובות למידתן הראויה בונה קומה על גבי קומה ומרוממת את האדם ואת העולם.

הרחבות

• מטוב קטן לטוב גדול

באור שֶׁל גְּדֹלָה. רעיון זה הינו יסודי בתורתו של הרב קוק. הרב קוק מדגיש שפעמים אדם או דור מוכנים כבר וראויים לטוב גדול יותר ממה שהורגלו, ואז ייתכן שמסוכן יהיה אם יישארו במדרגות נמוכות, ברבדים חיצוניים או בהבנות שטחיות. כך כותב הרב קוק על דור שבו תחומי החולין מפותחים יותר, ולעומתם תחומי הקודש עדיין לוקים בהבנות שטחיות, מצב המוביל לעויבות הדת: "אם יזדמן איזה דור או דורות שכל מושגיהם הכלליים נתעלו והתפתחו, ועל אותה החלקה של המושגים האלוהיים לא שלחו המפתחים והעובדים יד, אז נשאר אותו הדור במצב שפל ואומלל, והבקייעים הדתיים מתרבים בו, פרץ על פני פרץ" [עקבי הצאן, מאמר 'דעת אלוהים' עמוד קמב, ועיין עוד במאמרי הראיה, מאמר 'לתקופת המעבר', עמוד 29, על החשיבות בדורנו להתקדם מעשיה נמוכה הנובעת מאינסטינקט ומהרגל לעשייה הנובעת מהבנה].

• תיקון המידות - בעומק

זִפְנֵךְ הַמִּדּוֹת. בהקדמה ל"אורחות צדיקים" מבואר שהמידות נמצאות בלב: "חמישה כוחות אלו (חמשת החושים שלנו) מביאים ללב כל עניין... הלב יש בו דעות רבות, כגון הגאווה והענווה...". משמעות הדברים היא שתיקון המידות אנו עוסקים ברבדים העמוקים ביותר - לא רק המעשים משתנים, אלא אנהנו מתקנים את החושים, את הרגשות, את הלב ואת הרצונות. תשובה זו מגיעה לכל החלקים שבגוף, גם לפנימיים וגם לעמוקים ביותר, ולכן לא נוצר מתח בין הגוף לבין הנשמה.

שאלות לדיון

- איך האדם יודע שעניו הרוחניות סתומות? במה זה בא לידי ביטוי?
- "ואז מכשירים איזה צד של מגע בין הגוף אל הנשמה". איך ניתן לחבר בין הגוף לנשמה? האם הם באמת צוררים אחד את השני?

פרק יד נתיבות תשובה פֶּרְטוּיּוֹת

א. כְּשֶׁם שְׁצָרִיכִים לְהַעֲלוֹת אֶת הַמִּדּוֹת וְהַמְחַשְׁבוֹת הַרְעוֹת לְשֵׁשׁוֹ, כְּדִי לְתַקְּנָן וּלְמַתְקָנָן, הַעֲלֵאת הַמִּדּוֹת כֵּן צָרִיכִים לְהַעֲלוֹת אֶת הַמִּדּוֹת וְהַמְחַשְׁבוֹת הַקְּטָנוֹת - אֵף עַל פִּי שֶׁהֵן טוֹבוֹת, אֲבָל אֵינָן בְּמַעַל גְּדוֹלָה וּמְאִירָה - לְמַקּוֹר שֵׁשׁוֹ, וְלְהַאֲרִין בְּאֹר שֶׁל גְּדֹלָה. וְכֵשֶׁם שְׁמוֹעִילִים לְעוֹלָם כְּלוֹ בְּעֵלִית הַמִּדּוֹת וְהַמְחַשְׁבוֹת הַנְּפֹלוֹת, כֵּן יוֹתֵר מוֹעִילִים וּמְטִיבִים לְעוֹלָם עַל יְדֵי הַעֲלָאתָן שֶׁל הַמִּדּוֹת וְהַמְחַשְׁבוֹת הַקְּטָנוֹת כְּשֶׁעוֹלוֹת לְאֹרָה גְּדוֹלָה. וּמִדָּה זֹאת שֶׁל הַעֲלָאת דְּבָרִים קְטָנִים לְגְּדֹלוֹת אֵינָה פּוֹסְקֶת בְּכָל עֵת וּבְכָל שְׁעָה, וְהִיא הַתְּשׁוּבָה הַגְּמוּרָה שְׁצָדִיקִים גְּמוּרִים בָּאִים עַל יְדֵה לְהִיּוֹת עוֹלָם בְּמַעֲלוֹת בְּעֵלֵי תְּשׁוּבָה.

א* כְּשֶׁמְסַתְּפְלִים הַסְּתַפְּלוֹת רֹחֲנִית, וּמְפִירִים שֶׁהַעֲיִנִים הַרֹחֲנִיּוֹת סְתוּמוֹת הֵן מְפִי הַהֲכָרָה פְּגָמֵי הַנְּפֵשׁ, שֶׁגָּרְמוּ הַעֲוֹנוֹת, וּמִתּוֹךְ הַצָּעַר שֶׁל מְעוֹט הָאֹרָה מִתְחַרְטִים עַל הַחֲטָאִים בְּכָלֵל וּבְפֶרֶט, וְחַפְצִים בְּכָל לֵב לְטַהֵר אֶת הַמַּעֲשִׂים וְהַמִּדּוֹת עַל מְכוּנֵיהֶם, כְּדִי שֶׁלֹּא תִשָּׂאֵר עוֹד הַסְּתִימָה מְעַכְבֶּת אֶת הָאֹר הַעֲלִיּוֹן מִלְחָדֹר בְּתוֹכֵיהֶן הַנְּשִׁמָּה הַחוֹשֶׁבֶת. זֶהוּ הַדְּרָךְ לְבֹא לְתְּשׁוּבָה עֲלָאָה, תְּשׁוּבָה דְּחִזָּיא לְחַפְּאָה עַל כָּל עוֹבְדֵינָּה.

ב. לְפַעֲמִים עַל יְדֵי מָה שֶׁמְתַאֲמָצִים לְהִיּוֹת מְדַבֵּק בְּרוֹחֲנִיּוֹת עֲלִיּוֹנָה, מִתְרַוְּמָמִים כָּל כַּחוֹת הַחַיִּים הַרֹחֲנִיּוֹת לְמַעַלָּה בְּעוֹלָם הַמְחַשְׁבָּה הַעֲלִיּוֹנָה, וְהַגּוֹף נִעְצָב מִן הַנְּשִׁמָּה, וְעַל יְדֵי זֶה הַמִּדּוֹת הַרְעוֹת שׁוֹלְטוֹת בוֹ. וְאַחַר כֵּן פְּשֵׁה־הַסְּתַפְּלוֹת הַרֹחֲנִית הַעֲלִיּוֹנָה נִגְמָרֶת, וְכֵחַ הַחַיִּים חוֹזֵר לְרְגִילוֹת שׁוֹ, מוֹצֵאת הַנְּשִׁמָּה אֶת הַגּוֹף שְׁבוּר בְּקִלְקוּלֵי תְּכוּנוֹתָיו, וּמִתְחִילָה מִלְחָמָה פְּנִימִית גְּדוֹלָה וּמְסַכְּנָת מְאֹד. וּבְשִׁבִיל כֵּן צָרִיכָה הַתְּשׁוּבָה, עִם חֶפְץ זְכוּף הַמִּדּוֹת*, לְהִיּוֹת קוֹדְמָת לְעֲלִיָּה הַהַסְּתַפְּלוֹתִית, וְאֵז מְכַשְׂרִים אֵיזָה צֵד שֶׁל מְגַע בֵּין הַגּוֹף אֶל הַנְּשִׁמָּה גַם בְּהַתְּעֲלוֹתָהּ הַעֲלִיּוֹנָה.

הַקְּדָמָת זִכּוּךְ הַמִּדּוֹת לְעֲלִיָּה

לְהַעֲלוֹת אֶת הַמִּדּוֹת וְהַמְחַשְׁבוֹת הַרְעוֹת לְשֵׁשׁוֹ - צָרִיךְ לְהַתְּבוֹנֵן בְּעוֹמֵק הָאִישִׁיּוֹת שֶׁל מַהֲיֵן מַגִּיעוֹת הַמִּדּוֹת וְהַמְחַשְׁבוֹת הַרְעוֹת בְּנַפְשׁוֹ, וְכַשִּׁיבִין אֶת מְקוֹרֵן בְּנַפְשׁוֹ יוֹכַל לְתַקֵּן אוֹתוֹן ע"י תִּיקוֹן סִיבוֹתָן וְלַעֲיִתִים יוֹכַל לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹתוֹן הַסִּיבוֹת לְהַתְּעֲלוֹת. **פֶּן צָרִיכִים וְכו' -** עֲבוּדָה כּוֹז צָרִיכָה לְהִיּוֹת שְׁבִיב לְרוֹמֵם מִדּוֹת וּמְחַשְׁבוֹת טוֹבוֹת, אֲבָל קְטָנוֹת בְּתוֹכָן, אֵל רוֹמְמוֹת הַכוּוֹנָה וּגְדֻלוֹת הַתּוֹכֵן. **הַנְּפֹלוֹת -** הִירוּדוֹת, הַמְקוֹלְקָלוֹת. **הַעֲיִנִים הַרֹחֲנִיּוֹת סְתוּמוֹת -** חוֹסֵר יְכוּלָּת לְהַעֲמִיק בְּעֵינֵינִים רֹחֲנִיּוֹת. **מְפִי פְּגָמֵי הַנְּפֵשׁ -** הַנַּפֵּשׁ נִפְגָּמָה ע"י הַעֲוֹנוֹת וְעֵינֵיהָ נִסְתָּמוּ מִהִיכוּלָּת לְהַסְתַּכֵּל בְּעֵינֵינִים רֹחֲנִיּוֹת. **עַל מְכוּנֵיהֶם -** כְּמוֹ שֶׁהֵם צָרִיכִים לְהִיּוֹת. **לְתְּשׁוּבָה עֲלָאָה -** תְּשׁוּבָה עֲלִיּוֹנָה. **דְּחִזָּיא לְחַפְּאָה עַל כָּל עוֹבְדֵינָּה -** רְאוּיָה לְחַפּוֹת / לְכַסּוֹת עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים. **וְהַגּוֹף נִעְצָב מִן הַנְּשִׁמָּה וְכו' -** הָאָדָם מִתְעַסֵּק בְּעֵינֵינִים רֹחֲנִיּוֹת וּמְחַשְׁבֵּתִים וּמְזַנִּיחַ אֶת עוֹלְמוֹ הַמַּעֲשִׂי, נוֹצֵר פֶּה חָלַל שֶׁהַמִּדּוֹת הַרְעוֹת עוֹלוֹת לְשִׁלּוֹט בוֹ. וְכַשֶּׁהָאָדָם מְפַסֵּק אֶת הַתְּעֲלוֹתוֹ וְחוֹזֵר לְעַצְמוֹ יֵשׁ בוֹ מִלְחָמָה פְּנִימִית. **הַתְּשׁוּבָה עִם חֶפְץ זְכוּף הַמִּדּוֹת -** תְּשׁוּבָה מַעֲשִׂית וְתִיקוֹן הַמִּדּוֹת מְכַשְׂרִים אֶת כַּחוֹת הַגּוֹף לְהַתְּעֲלוֹת הַרֹחֲנִית.

ביאורים

פעמים שהחזרה בתשובה אינה מגיעה לאדם בקלות רבה כל כך. ישנן מספר סיבות לקושי זה. ביניהן ניתן למצוא לדוגמה, חזרה בתשובה על עשרים וארבע עברות שהרמב"ם מונה אותן (בהלכות תשובה פרק ד) כעבירות שהתשובה עליהן קשה ביותר. פעמים שהקושי הוא סובייקטיבי, דהיינו, קושי שנובע מהמצב הנפשי שהאדם מצוי בו או הזמן בו הוא שרוי. נתון זה יכול לחסום מהאדם את התחושה הבריאה של הרצון לתקן את מעשיו.

למרות הקושי, יש לדעת שהתשובה אפשרית בכל מצב. גם אם התשובה אינה נעשית באופן הראוי לה ולא לפי ההלכה המגדירה את הדרך לתשובה, תשובה זו חשובה היא. כל עבירה לפי עניינה ודרך התשובה שעליה, בין שהיא עבירה שבין אדם למקום ובין שהיא בין אדם לחברו - על האדם לעשות תשובה כפי יכולתו וכפי כוחו. והדבר יתקבל גם אם יחזור בתשובה ללא הפרטים המוגדרים שלה. עיקר תשובתו בשלב זה תהיה בעצם הרצון להיות ישר וטוב ולחזור להיות דבק בשכינה כפי שהיה לפני שמעד בחטאו. אל יזלזל בתשובה זו ואל יאמר לעצמו שכיוון שאינה שלמה ואינה כוללת בתוכה את הדרכים המוגדרות שלה, אין בה תועלת ולעת עתה יזניח את התשובה עד שירגיש מוכן לתשובה השלמה. אלא יאחז בה ככל שידו משגת כעת ויידע שזהו העיקר. יחד עם זה ירבה בהשתדלות של תורה ותפילה כדי להשלים את תהליך התשובה, וגם אם עדיין לא הגיע אליה, לא יחשוב שלתשובתו אין ערך והיא מיותרת.

הרחבות

• הרע בוודאי יתבטל

שְׂאִין שׁוֹם מְנִיעָה בְּדָבָר. דברי הרב קוק כאן מבוססים על רעיון יסודי ביהדות: כל רע נברא בשביל לסייע לטוב. ה' ברא אותו בשביל שלאדם תהיה בחירה, הוא ינצח את הרע ועל ידי זה הרע יתבטל. וכך כתב הרמח"ל: "עניין מציאות הרע... זהו מציאות מחודש לגמרי, שרצה וחיידש אותו האדון ברוך הוא לנסות בו בני האדם, לתת להם מקום לעבודה... ואמנם, הוא יתברך שהמציאות - לא המציאה אלא לשיבתבטל..." [דעת תבונות אות צו]. דברי הרב קוק כאן מבוססים על יסוד זה; כיוון שכל רע אינו קיים אלא רק כדי שינוצח ואין ספק שהוא עתיד להיות מנוצח.

• העיקר הוא הרצון

לא יֵעָבֵב כָּלֵל אֶת הַתְּשׁוּבָה הַרוּחָנִית. ההדרכה הזו, שהאדם צריך להתרכז ברצונותיו ולא בהצלחותיו, נמצאת במספר מקומות בחז"ל: "הקב"ה ליבא בעי" (הקב"ה חפץ בלב) [סנהדרין קו:], "אפילו חשב אדם לעשות מצווה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה" [קידושין מ:].

• ההצלחה בהתאם לעמל

יְבֹא הַדָּבָר לְיָדִי כִּי שְׂעִירָהוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְתַקֵּן הַכֹּל בְּפִעֵל. עיקרון זה שהקב"ה מסייע לכל אדם שיצליח לפי גודל רצונותיו החיוביים מופיע בגמרא: "מאי דכתיב 'רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד?' [משלי כא כא]... לומר לך כל הרודף אחר צדקה הקדוש ברוך הוא ממציא לו מעות ועושה בהן צדקה... ממציא לו בני אדם המהוגנים לעשות להן צדקה כדי לקבל עליהם שכרו" [בבא בתרא ט:].

שאלות לדין

- א. האם לא יכולה להיות סכנה בכך שהאדם יקפוץ מדרגה?
- ב. מניין הביטחון של הראי"ה לקבוע שהתשובה קלה? הרי אין לה סוף!

להצלחת שמואל בן משה יוסף

ג. כְּשֶׁבָּאִים לְשׁוּב בְּתְשׁוּבָה צְרִיכִים לְדַעַת שְׂאִין שׁוֹם מְנִיעָה בְּדָבָר. אֲפֹלוּ אוֹתָם כ"ד הַדָּבָרִים הַמְעַכְּבִים אֶת הַתְּשׁוּבָה, תִּתְּנֶה פֶּשֶׁם־מִבְּקָשֶׁיךָ וּבָאִים לְשׁוּב עֲלֵיהֶם שׁוּב אֵינְךָ מְעַכְּבִים. וְאֵין לְבַטֵּל שׁוֹם נְטִיָּה שֶׁל תְּשׁוּבָה, לֹא קִטְנָה שֶׁבְּקִטְנוֹת, מִפְּנֵי שֶׁפְּלוּתָהּ, לוֹמְרִי שְׂאִין הַרְעִיוֹן הַקָּטָן רָאוּי לְפִי מִדְּתוֹ שֶׁהָאָדָם מְשַׁעֵר אֶת עַצְמוֹ, וְלֹא אֶת הַרְעִיוֹן הַיּוֹתֵר גָּדוֹל, לוֹמְרִי שֶׁהוּא גְבוּהָ יוֹתֵר מְעַרְפוֹ. כִּי הַכֹּל עוֹלָה וּמִצְטָרֵף בַּיַּחַד לְקוֹמָה שְׂלֵמָה וְעוֹלָם מְלֵא שֶׁל תְּשׁוּבָה, שֶׁהוּא יָקָר, גָּדוֹל וְקָדוּם מִכָּל הַעוֹלָמוֹת הָאֲחֵרִים.

ד. מִה שֶׁמְטַבְּעִים לְפַעֲמִים בְּמִנְיַעוֹת גְּדוּלוֹת, בֵּין בְּעִנְיָנִים שֶׁבֵּין אָדָם לְמָקוֹם, בֵּין בְּעִנְיָנִים שֶׁבֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ, לֹא יֵעָבֵב כָּלֵל אֶת הַתְּשׁוּבָה הַרוּחָנִית. וְכִינֵן שֶׁמִּבְּקָשֶׁיךָ לְשׁוּב אֶל ד' - שְׂבִיבִים, וְהָאָדָם יִתְחַדֵּשׁ כְּבָרְיָה חֲדָשָׁה. וְהַצִּיצִיִּים הַמְעַשְׂיִים, שֶׁצְּרִיכִים לְזָרוֹז גְּדוֹל לְתַקְנָם, יִצְפָּה עֲלֵיהֶם תְּמִיד לְתַקְנָם, וְיִסְגֵּל לְעַצְמוֹ מִדְּתַת הַשְּׁפֹלֹת בְּיוֹתֵר כֹּל זְמַן שֶׁלֹּא תִקְוֶה אֵיזָה דָּבָר בְּפִעֵל, מִמָּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְתַקֵּן בְּדָרָךְ מְעִשִׂי, וְיִשְׁתַּוְּקַק לְתַקְוֶה הַשְּׁלֵם. וּמִמִּילָא יְבֵא הַדָּבָר לְיָדִי כִּי שְׂעִירָהוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְתַקֵּן הַכֹּל בְּפִעֵל. אֲבָל גַּם כְּשֶׁלֹּא נִזְדַּמְּנוּ לוֹ עֲדִין הַתַּקְוָה, בֵּין מִצַּד מְנִיעוֹת חִיצוֹנִיּוֹת אוֹ מִצַּד מְנִיעוֹת פְּנִימִיּוֹת, שֶׁעֲדִין אֵין רְצוֹנוֹ תִקְוֶה כֹּל כֶּה, וְהַהִסְכָּמָה לְדַרְכֵי הַתַּקְוָה הַמְעַשְׂיִים עֲדִין לֹא בָּאָה לוֹ בְּהַשְׁלָמָה, מִכָּל מָקוֹם יֵאָחַז בְּתְשׁוּבָה הַרוּחָנִית בְּכָל עֵז וְאִמְצָן, וְיִהְיֶה תִקְוֶה בְּדַעְתּוֹ, שֶׁסוֹף כֹּל אֲחִיזוֹ הוּא בְּתְשׁוּבָה, שֶׁהִיא עֲנִין יָקָר מִכָּל מִה שֶׁיַּעֲוֹלֵם, וְיִרְבֶּה בְּתוֹרָה, בְּמִדּוֹת טוֹבוֹת, בְּחֻקֵּיהֶם וּבְהִנְהָגָה יְשָׁרָה כְּכֹל מִה דְאֶפְשָׁר לוֹ, וְיִשְׁפָּח שִׁיחוֹ בְּתַפְלָה לְפָנֵי קוֹנֵנוֹ לְהוֹצִיא אֶל הַפִּעֵל אֶת חֻלְקֵי הַתְּשׁוּבָה שֶׁעֲדִין לֹא יִצְאוּ אֶל הַפִּעֵל, בְּעֵבוֹר עַצְמוֹ וּבְעֵבוֹר כָּלֵל יִשְׁרָאֵל וּבְעֵד כָּל הַעוֹלָם כְּלוֹ וּבְעֵד הַתַּקְוָה הַכְּלָלִי שֶׁל הַשְּׂכִינָה, אוֹר ד' בְּעוֹלָם, שֶׁיְהִי בְּתַכְלִית הַשְּׁלָמוֹת, וְיִשְׁתַּוְּקַק שֶׁכָּל הַנְּשָׁמוֹת תִּתְּנֶנָּה מְתַקְנָתוֹ וְנִהְנֹת מִזֵּיו הַשְּׂכִינָה, וְהַכֹּל יִשְׁבְּעוּ טוֹב וְשִׁפְעַת חַיִּים.

ד* עַקֵּר הַנְּפִילוֹת בָּאוֹת מִפְּנֵי שְׂאִינוֹ מִמָּמִין בְּקְלוּתָהּ שֶׁל תְּשׁוּבָה.

אמונה בקלות התשובה

כ"ד הַדָּבָרִים הַמְעַכְּבִים אֶת הַתְּשׁוּבָה - מפורטים ברמב"ם בהלכות תשובה פרק ד'. אֵינָם מְעַכְּבִים - לשון הרמב"ם: 'כל אלו הדברים אף על פי שמעכבין את התשובה אינן מונעים את התשובה'. וְקָדוּם מִכָּל הַעוֹלָמוֹת - 'תשובה קדמה לעולם' משום שהיא עומדת בתשתית מגמת העולם. בְּמִנְיַעוֹת - בעיכובים. הַתְּשׁוּבָה הַרוּחָנִית - במחשבה, אף בלא התיקון המעשי. הַצִּיצִיִּים - השאריות, החלקים הקטנים. קְלוּתָהּ שֶׁל תְּשׁוּבָה - לשון הרב בהקדמה לספר 'קלה שבקלות שהרי הרהור תשובה הוא כבר תשובה'.

ביאורים

בפסקאות אלו הרב קוק עוסק בעצבות. לאדם ישנם רצונות רבים וצרכים שונים, וכאשר הוא לא מצליח למלא אותם הוא מתמלא עצב. העצבות היא תוצאה של חוסר, של פער בין רצונותיו של האדם לבין המציאות בפועל. כל חטא מגדיל את הפער בין רצון הנשמה שלנו לבין המציאות בה אנו חיים, וזהו מקור העצבות.

לכל אחד מאיתנו ישנה נשמה שטורה החפצה להידבק בבוראה. הדבקות בקב"ה נעשית על ידי ההליכה בדרכיו וקיום מצוות התורה. הנשמה תובעת מאיתנו באופן תמידי את הקרבה לקב"ה, ושום דבר אחר לא יספק את רצונה. תביעה זו קיימת הן באדם הפרטי והן במציאות בכללה. בעולם כולו ישנה תביעה להגיע לידי מציאות שלמה ומתוקנת שאין בה סתירה לדבקות בקב"ה, ולכן העולם שואף למציאות ללא חטא.

החטא הוא חיסרון, פספוס של המטרה. כל מעשה עברה מרחיק את הנשמה מבוראה והיא מתמלאת עצב. לא רק המעשים משפיעים על הנשמה, גם ביד המידות והמחשבות לקרב או ח"ו להרחיק את הנשמה ממקורה. בנוסף, הנשמה היא רוחנית. לכן כל מעשה גשמי, אפילו אם הוא מותר, כל עוד הוא נעשה מתוך 'נטייה של חולין' ולא מתוך נטייה רוחנית של קשר לקב"ה, הוא יוביל לעצבותה של הנשמה.

כאשר שבים בתשובה השמחה חוזרת למלא את הנשמה. התשובה מחזירה את האדם לדרך של תיקון, דרך שהיא טבעית לנשמה. אמנם עוד רחוקים מהתיקון השלם, אך כיוון שחזורים ללכת על פי דרכי הקב"ה ונמצאים בכיוון הנכון, כבר לא עצובים. השמחה מגיעה כתוצאה מהחזרה למצב הטבעי של הנשמה, שבו כל המעשים, המידות והמחשבות קשורים לקב"ה ולתורתו.

הרחבות

• מקור העצבות

מהשפעת של המעשים, המדות והדעות הרעות. עבודת המידות המועדפת היא למצוא את מקומן החיובי (עייין למשל בצדקת הצדיק אות מז) ולא להילחם נגדן. לא כן במידת העצבות, כיוון שכולה יונקת מהחטא, הרי שכולה ריק, וכאשר אין חטאים היא נעלמת ומתפוררת. וכך כותב הרב קוק: "כל המידות אפשר להעלותן, מפני שיש להן שורש בקדושה, חוץ מהעצבות שאין לה שורש כלל, כי עז וחדווה במקומו. וצריכים להעלות את סיבתה, וכיוון שהשורש מתעלה גם היא עולה. והשורש של העצבות הוא או גאוה או כעס, או דאגה, הבאה מסיבתם, וכיוצא" [אורות הקודש ג רמג].

• תיקון כל רבדי הבריאה

שבים בתשובה על מהות חטא זה. לעתיד לבוא לא יתקנו רק פגמי האנושות, אלא כל החסרונות שבעצם הבריאה: בחי, בצומח ובדומם: "וגר זאב עם כבש וארי עם גדי ירבו, ועגל וכפיר ומריא יחדיו ונער קטון נוהג בהם. ופרה ודוב תרעינה יחדיו ואריה כבקר יאכל תבן" [ישעיהו יא ו-ז]. "תחת הנעוצץ (בעל הקוצים) יעלה ברוש ותחת הסרפד (שגם הוא בעל קוצים) יעלה הדס" [שם נה יג], "והיה אור הלבנה כאור החמה" [שם ל כו] [ועייין אורות ישראל ותחייתו י].

שאלות לדין

- האם אין מקום לתענוגות של חול שאינן אסורות?
- מה ההבדל בין מידות רעות לדעות רעות?

ה. פשעושים איזה דבר בנטיה של חליו, של גופניות ובהמיות - אם רק הוא של התר, התשובה על תנף פשעושרים לשוב על זה, מתעלים כל הכחות ומתהפכים לאצילות ולקדושה. "במצוות עשה - אינו זו משם" עד שמוחליו לו", ובעניני התר - תנף פשעולה ברעיונו לשוב הרי הוא מתקדש, והפעלה וכל פחה מתקדשים עמו, והעצבון הבא מתוף תענוגי חל מתהפך מיד לשמחה של מצוה, "ולישרי לב שמחה".

ו. פשעושים: מהיכן העצבות באה? צריכים לפתור: מהשפעת של המעשים, המדות והדעות הרעות על הנשמה, שהיא טועמת בחושה החוֹדֵר את מְרִירוֹתָם, והיא נסלֶדֶת, נפחֶדֶת ועצובה. וכשאר התשובה מופיע, וְחֶפֶץ הַטוֹב - פֶּשֶׁהוּא מִתְגַּבֵּר בְּתַכְנִיטוֹ הַמְקוֹרִית - צָנֹד שֶׁל עֵנֶג וְשֶׁל שְׂמֵחָה נִפְתָּחָה, וְהַנְּשָׂמָה יוֹנֶקֶת מִנֶּחֱל עֲדָנִים, וְכִשְׂהַכְּשָׁרוֹן הַמְעֻשִׁי לֹוֶקֶח לֹו אֶת הַתְּמִצִּית שֶׁל הַהַרְגָּשׁוֹת הַנְּעִימוֹת הַלְלוּ, יוֹצֵא לְאוֹר הַמוֹסָר הַטְּהוֹר הַעֲלִיּוֹן, הַמְצַלִּיחַ אֶת הַחַיִּים בְּהוֹדוֹ.

ז. פֶּלַע עֲצָבוֹן בָּא מִפְּנֵי הַחֲטָא, וְהַתְּשׁוּבָה מְאִירָה אֶת הַנְּשָׂמָה וּמְהַפְּכֶת אֶת הָעֲצָבוֹן לְשִׂמְחָה. הַעֲצָבוֹן הַכְּלָלִי שֶׁבְּעוֹלָם, מְקוֹרוֹ הוּא בְּזִמְתֵּי הַכְּלָל הַנִּמְצָא בְּחִלְלוֹ שֶׁל עוֹלָם, מְחַטָּאת הַרְבִּים וְהִיחִידִים, וּמְחַטָּאת-הָאֶרֶץ הַכְּמוֹסָה, שֶׁיִּצְאָה לַפְּעַל בְּחַטָּאת הָאָדָם, שֶׁצְּדִיקִים יִסְוִי עוֹלָם, וּמְשִׁיחַ בְּיָחִוּד, שֶׁבָּיִם בְּתְשׁוּבָה עַל מַהוּת חֲטָא זֶה וּמְהַפְּכִים אוֹתָהּ לְשִׂמְחָה.

הפיכת עצבון לשמחה

